

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Noé zich overigens primair op Jean Oury's theorie over de sociale vervreemding; naar zijn mening schiet Lacans discours theorie op dat punt tekort.

De zesde en laatste spreker van de dag, Joannes Késenne, lid van het GPP, introduceerde het publiek in zijn werk als inhoudelijk begeleider van psychotische kunstenaars bij het Hasseltse atelier voor beeldende kunst, Artisit. Artisit is er expliciet niet op gericht als een therapeutisch centrum te fungeren, maar houdt zich bezig met de begeleiding van mensen met een psychotische problematiek op basis van de artistieke waarde van hun werk, met het oog op oriëntatie op het reguliere kunstcircuit. In het kader van het thema van de studiedag lichtte Késenne toe hoe zijn positionering als inhoudelijk begeleider van de kunstenaars impliceert dat hij alterneert tussen het universitaire en het analytische discours.

Zowel in de voor- als in de namiddag werd ruimte gemaakt voor discussie. In deze context werd onder meer de moeilijkheid aangekaart Lacans notie van de 'jouissance' — of van het excessieve genot — exact te lokaliseren binnen de discours theorie. Deze studiedag heeft diverse en relevante perspectieven geopend op Lacans discours theorie en heeft het publiek herinnerd aan Lacans kapstok voor iedere psychoanalytisch georiënteerde praxis: *Behoed u voor het begrijpen*.

Literatuur

LACAN, J. (1991 [1969-70]). *L'envers de la psychanalyse*. Parijs: Seuil.

Freuds bureau

Verslag van

Freud & Eros — Love, lust and longing
[Londen, 14 februari 2015]

MARTIJN BERK

Als ik aan Freud denk, zie ik de foto voor me waarop hij met serieuze blik aan zijn bureau in de schrijfhouding zit — het bureau, dat dan nog in Wenen staat, met voor hem de rij antieke beelden als toeschouwers. Dit ogenschijnlijk strenge beeld komt niet geheel overeen met de passionele woorden die hij en zijn verloofde Martha gebruikten in hun brieven: 'Mein teures, heissgeliebtes Mädchen', 'Sigi, mein Sigi!'

In het kader van de expositie *Freud & Eros — Love, lust and longing* — waar een selectie van deze brieven getoond werd — organiseerde het Freud Museum London op Valentijnsdag een dagconferentie met dezelfde titel.

Schrijfster Lisa Appignanesi opent de conferentie en spreekt over de ongebreidelde, ambivalente kracht van liefde, die tot waanzin en misdaad kan leiden. We hebben boeken als *Vijftig tinten grijs* nodig om diepere verlangens, de fantasieën die we voor onszelf verborgen houden, te kanaliseren. De samenleving, met name de kerk, heeft altijd geprobeerd de kracht van liefde en lust in te perken. Deze taboeïsering richtte zich in het verleden op meerdere terreinen (masturbatie, homoseksualiteit, etc.) terwijl tegenwoordig alle afkeer zich lijkt te richten op het enige nog overgebleven seksuele taboe: pedofilie.

In de klassieke Griekse cultuur, waar hoogleraar Griekse literatuur Miriam Leonard en hoofddocent klassieke literatuur Daniel Orrells over vertellen, golden andere taboes. Seksualiteit was gekoppeld aan sociale status. Atheense burgers die een 'passieve' rol in een homoseksueel contact vervulden, werden geminacht en bespot. Pederastische relaties waren binnen strikte kaders toege-

staan. Eros was een centraal concept in de opvoeding van de jonge man, de pederast werd beschouwd als 'zwanger' van goede ideeën, het was zijn taak om deze kennis aan zijn pupil over te dragen. De kennis-overdracht van de *erastes* naar de *eromenos* was altijd emotioneel intens en in sommige gevallen seksueel van aard.

Freud liet zich inspireren door de klassieke Griekse cultuur en mythologie, met het oedipuscomplex als bekendste voorbeeld. Leonard en Orrells laten twee schilderijen zien van Oedipus die het raadsel van de sfinx moet oplossen: dat van Jean Auguste Dominique Ingres, waarop Oedipus als een wijze, zelfverzekerde jongeman is afgebeeld, en het werk van Gustave Moreau waarop de sfinx zich op agressieve maar ook sensuele wijze aan Oedipus vastklampt. Freud identificeerde zich met Oedipus' wijsheid zoals afgebeeld door Ingres. Hij was daarom erg verguld met het medaillon dat hij voor zijn vijftigste verjaardag kreeg, met aan de ene kant zijn portret, aan de andere kant een afbeelding van Oedipus en de Griekse inscriptie: 'De man die het beruchte raadsel opgelost heeft en machtig was.'

De middeleeuwen waren de tijd van de hoofse liefde, waarover filosoof Jane O'Grady vertelt. De ridder adoorde de getrouwde vrouw. Vaak werd de liefde niet geconsumeerd. Als er toch overspel plaatsvond, waren de hoofse gedichten op de hand van de ridder en werd het overspel niet veroordeeld. Het huwelijk werd in deze tijd als een doodskist voor de vrouw gezien en overspel als de enige manier om gelukkig te zijn.

Aan de hand van een filmfragment uit *Shame* (2011, Steve McQueen) schetst hoogleraar communicatie Candida Yates een heel ander beeld van mannelijkheid en flirtend verlangen in de moderne cinema. In de metro van New York zien we de hoofdpersoon (Michael Fassbender) in eerste instantie onscherp, waarna het beeld langzaam scherp wordt. Het is een lang shot, de kijker wordt uitgenodigd goed te kijken. De hoofdpersoon flirt met de vrouw tegenover

hem, bekijkt haar indringend, zij laat zich bekijken en lacht, slaat haar benen over elkaar en doet haar mond een beetje open. Misschien omdat de fantasie realiteit lijkt te worden, raakt ze nerveus, ze staat op — hij gaat vlak achter haar staan en zijn handen raken haar handen licht — ze stapt uit, vlucht — en hij raakt haar in de mensen-massa kwijt.

Flirten is volgens Yates een manier om narcistische wonden te helen en de controle over de ander te krijgen, en komt voort uit een diepe angst voor binding. Volgens haar is flirten een teken van deze tijd, waarin echte verbinding niet meer bestaat, mensen geen risico's willen nemen en alle behoeftes, zonder obstakels, instant bevredigd moeten worden, via apps, clicks en Tinder-swipes.

Plezier ('pleasure') is ook het onderwerp van de lezing van Gigliola Fornari Spoto en Luis Rodriguez de la Sierra, beiden psychoanalyticus. Fornari Spoto vertelt het verhaal van haar patiënt 'Paul', die — in haar woorden — emotioneel dood is en maar langzaam vooruitgang boekt. Tijdens de moeilijke sessies denkt zij aan Roberta Flacks lied *Killing me softly with his song*. Ze vraagt zich af of Paul plezier beleeft aan deze sessies.

Rodriguez de la Sierra beschrijft een jongen van zeven die in zijn spreekkamer een computer ziet. Tot ongeloof van de jongen weet hij niet hoe het apparaat werkt. Dan laat hij de jongen een typemachine zien. Ze spreken af elkaar de werking van de apparaten uit te leggen, hetgeen veel plezier in de sessies tot gevolg heeft.

Ook vertelt hij over het driejarige meisje dat met haar ouders op de luchthaven wacht op een vertraagde vlucht. Het kind huilt langdurig en als moeder naar de wc gaat, probeert vader haar te troosten, zonder resultaat. Een vrouwelijke passagier laat het kind spelen met haar halsketting, waardoor het meisje kalmeert. Volgens Rodriguez de la Sierra houdt dit verband met Winnicotts idee dat 'spelen [...] de sleutel [is] tot emotioneel en psychisch welbevinden'. Dit geldt

niet alleen voor kinderen, maar ook voor volwassenen, die spelen door het maken van kunst of door te flirten — hetgeen strijdig lijkt te zijn met wat Yates eerder vertelde.

Als ik na de conferentie door Marefields Gardens loop, denk ik weer aan Freud, aan de grote verzameling beelden en amuletten waarmee hij zich omringde, waar Eros direct of indirect een rol in speelde en die ongetwijfeld invloed hadden bij de ontwikkeling van zijn theorieën. Ik zie voor me hoe hij diagonaal in zijn voor hem ontworpen stoel zit te lezen, met de leuningen veilig om hem heen — als de armen van zijn moeder —, hoe hij af en toe een blik werpt op zijn klassieke toeschouwers, de stem van Martha hoort, en glimlacht naar zijn Oedipusmedaillon dat voor hem op tafel ligt.

Groot worden door groot te doen

Verslag van

Pubermensch — Adolescentie en perfectie
[Kortenbergh, 12 maart 2015]

JO SMET

De Kade is de adolescentenafdeling van het Universitair Psychiatrisch Centrum van de Katholieke Universiteit Leuven (campus Kortenbergh). Met regelmaat organiseert men er studienamiddagen onder de naam 'de donderdagen van De Kade'. Op 12 maart jongstleden was het thema van alweer de negende studiedag *Pubermensch — Adolescentie en perfectie*. Doorgaans staan deze namiddagen borg voor degelijkheid, originaliteit en schoonheid in een mix van theorie en kliniek. En ook nu was dat zo. Lut De Rijdt (psychiater-psychoanalytica en hoofd van De Kade) presenteerde de middag en leidde hem in: de studiedag zou over de drang naar perfectie gaan, vooral bij nar-

cistische en obsessieve problematiek. Ze waarschuwde de toehoorders dat de studiedag niet perfect zou zijn. En gelukkig was dat ook niet zo.

Rudy Vandenborre (psycholoog-psychoanalyticus, werkzaam op De Kade) dichtte 'onaffe bespiegelingen' over het geestelijke leven van de puber, over de wanverhouding tussen leven en ideaal, tussen mogelijkheid en ambitie, tussen pretentie en bekwaamheid, en over de noodzaak van narcisme en ijdelheid. We moeten erop bedacht zijn bij pubers niet te vlug te spreken over een narcistische persoonlijkheidsstoornis, aangezien narcisme een noodzakelijke Ik-(be-)vestiging is: vooral tienerjongeren worden van grootspraak groot. Het is de drifttoename die een eerder evenwicht tussen normaanpassing en ideaalvorming doorkruist en die in de puberteit het vroegere werk opnieuw in gang zet.

Daarbij is de juiste afstand belangrijk. Zie maar hoe het werkt bij het schitterende beeld dat Rudy Vandenborre ontleende aan een kunstwerk dat hij ooit gezien had: aan een witte wand hangt een veertje, een pluim. Aan dezelfde muur, ongeveer veertig centimeter eronder, hangt een brandende olielamp. Door de warme lucht beweegt het veertje. Het kunstwerk toont de tussenruimte die bepaald wordt door de juiste afstand. Als de afstand te groot is, gebeurt er niets. Is de afstand te klein, dan verbrandt het veertje. Zo iets. Het is een beeld dat duidelijk verwijst naar de mythe van Icarus. En bij Icarus dien je Daedalus en ook zijn geschiedenis te betrekken, met andere woorden: de gezinsdynamiek speelt mee.

Els Roeykens (psychotherapeute op het MPK-Gasthuisberg) sprak over dwangmatig perfectionisme vanuit haar rijke therapeutische ervaring met pubers en jonge adolescenten. Ze stelde dat perfectionisme ontstaat vanuit de angst om groot te worden, vanuit het raadsel 'hoe een omelet te bakken zonder een ei te breken', vanuit de moeilijkheid van het moeten omgaan met een veranderend lichaam, en hoe daartoe